

כ"ק אדמו"ר רבי רפאל אבוהצירא אשרוד

מאמר זה מוקדש למעלת ידידים נערצים ידידי השם היושבים בשיבה שוקדים על התורה, ובראש ידד הנעלה אוצר כלי חמדה הרה"ג נחום רוטשטיין שליט"א ראש ישיבת נזר התורה אשר יצא טבעם לתורה ולתעודה.

ועלה לתרופה אוצר "נזר התורה" שיוצא בהוצאה מפוארה מדוי זמן בכלל אסיפת מאמרים משופרי דבני עליה היו, והן עתה ביתר שאת נתקן בכך כולל מכל, יתן ויוסיף ה' עליכם הלאה לטובה להפיץ דברי אלקים חיים בקרב חכמים.

באהבה ויקרא רבה
ע"ה רפאל אבוהצירא

טעמא דתקיעת שופר

בו יתבאר טעם דתקיעת שופר, בזמן בית המקדש, ובנבולין,
ומה טעם אסרו תק"ש בר"ה שחל בשבת והתירו במקדש

תקיעת שופר ורדיית הפת, שהיא חכמה ואינה מלאכה. אלא אמר רבא מדאורייתא מישרא שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה דאמר רבה, הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאיין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעביירו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דלולב, והיינו טעמא דמגילה. [ולכן במקדש לא גזרו דאין איסור שבות במקדש, והכי קי"ל].

וצ"ב לפי רבא דמדאורייתא תקעינן מה הכוונה זכרון תרועה, וכן העירו תוס' בענין זה כאן.

והנה בגמרא לקמן (כג.) רבי אומר מניין שאומרים מלכיות בראש השנה שנאמר (ויקרא כג כג) "אני ה' אלקיכם", וסמוך לו (סג כז) בחודש השביעי, מניין שאומרים זכרונות ושופרות אמר

במסכת ראש השנה (כט:) במשנה, יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין.

ובגמרא. מנא הני מילי, אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא, כתוב אחד אומר (ויקרא כג) "שבתון זכרון תרועה", וכתוב אחד אומר (כמלכז כט) "יום תרועה יהיה לכם". לא קשיא, כאן ביום טוב שחל להיות בשבת, [זכרון תרועה], כאן ביום טוב שחל להיות בחול, [יום תרועה].

אמר רבא אי מדאורייתא היא - במקדש היכי תקעינן, ועוד, הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי, דתנא דבי שמואל, כל מלאכת עבודה לא תעשו [במדבר כט] - יצתה

וצריך עוד להבין, דאם באמת היה כוונת הכתוב באומרו זכרון תרועה להצריך לומר זכרונות ושופרות כרבי עקיבא דלעיל, אז לא היה מפסיק הכתוב עם תיבת "זכרון תרועה" בין שבתון למקרא קודש, והיה לו לכתוב "בחדש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שבתון מקרא קודש", כמו בפסוק ג, "וביום השביעי שבת שבתון מקרא קודש כל מלאכה לא תעשו", כמו שנאמר בפרשת פינחס, "ובחדש השביעי באחד לחודש מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עולה", שאז שפיר היתה משמעות של זכרון תרועה כמצוה בפני עצמה, שצריך להזכיר פסוקי זכרונות ושופרות בר"ה, וכמו רבי עקיבא הנזכר לעיל. אולם כיון שמוזכר מלות זכרון תרועה בין מילת שבתון למילת מקרא קודש, יוצא שוב דאין משמעותה כמצוה בפני עצמה, ועל כרחך כמו שכתבנו דהא דרבי עקיבא אינה אלא אסמכתא בעלמא, ואם כן הדרא קושיא לדוכתא אליבא דרבא דקי"ל כוונתיה מהו כוונת זכרון תרועה שמוזכר כאן.

ונראה לפרש כוונת הכתוב, "באחד לחודש יהיה לכם שבת שבתון של זכרון תרועה" דהיינו לא שביתה של שמחה, ולא סתם שביתה, אלא שביתה להזכיר תרועה וחרדה. וכדי להבין זאת אפשר להוסיף לבאר, דהנה ידוע שמילת תקיעה בהרחבה היא כוללת כל מיני תקיעות, בכל זאת חלוקה התקיעה מהתרועה, שהתקיעה מורה על שמחה, כמו שכתוב בכמדבר "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות", ומדרך התרועה היא לעורר חרדה ופחד בלב השומעים, כמו שנאמר (במדבר י ט) "וכי תבאו מלחמה וכו' והרעתם", ואף דאי" בגמרא (כ"א ג) דקבלה מגז"ש דתרועה דר"ה, ותרועה דגבי יובל,

רבי עקיבא דכתיב (ט) "זכרון תרועה", זכרון אלו זכרונות, תרועה אלו שופרות. ואם כן היה אפשר לפרש שזה כוונת "זכרון תרועה" ללמד על אמירת זכרונות.

אלא הנראה דכל זה הוי רק אסמכתא בעלמא לתקנת חז"ל שתיקנו בראש השנה לומר מלכיות זכרונות ושופרות, דאל"כ בגמרא בדף כט שהק' מהך דזכרון תרועה על יום תרועה, הול"ל דזכרון תרועה לזכרונות ושופרות הוא דקאתי וכרבי עקיבא הנ"ל, אלא מוכרח פסיקא היה להן, דהא דרבי עקיבא אינה אלא דרשא ורמז ואסמכתא בעלמא למה שתיקנו חז"ל.

וכן נראה גם מדברי אגדה דראש השנה דף טז, אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה, ושופרות דבר פשוט הוא והוא מעצם עניינו דיומא, לכן לא פירש הטעם. ומזה דאם איתא דרבי ורבי עקיבא הם לימוד גמור להצריך אמירת מלכיות זכרונות ושופרות, אז אין צורך שוב לתת על זה טעם כדי שתמליכוני, כדי שיעלה זכרוכם, אחרי שרחמנא אמר להזכיר הנך דברים מלכיות זכרונות ושופרות, כהך דרחמנא אמר תקעו, כמוזכר לעיל, ומוכרח שאין זה אלא רמז ואסמכתא לתקנת חז"ל, ולכן הוצרך לתת טעם לתקנתם מדוע תקנו כן.

ואין להקשות מהלשון 'אמר הקב"ה', שגם דברי חז"ל כלול בהם לא תעשה "דלא תסור", כגמרא ברכות יט: , ושבת כג. (ועי' ברמב"ם פ"א מהלכות ברכות ה"ג כשם שמברכים על ההנאה כך מברכים על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה, וברכות רבות תיקנו לנו חז"ל דרך שבח והודאה ודרך בקשה, כדי לזכור את הבורא תמיד, וכן הרמב"ם פ"א מהלכות ממרים ה"ב).

כדי שעל ידה יפנה לבכם לזכור פחד וחרדת התרועה.

ומצות היום מקרא קודש, זו קדושת היום שמצוה להתפלל ביום זה, גם שנקרא יום זה קדוש מקרא קודש, לומר שמצוה לקדשו כמו כל יו"ט במשחה וכסות נקיה, כל אופן מקרא קודש, עיקרו הוא קיבוץ עם לשם השם, כמו שהביא הרמב"ן כדי שיהיה שבתון של זכרון תרועה, מהדר גאון ה' כי בא לשפוט את הארץ.

והמביט בצדק יראה וישר יחזו עיניו מתיישב הדבר, דאף אליבא דרבא דהלכתא כוותיה הכתוב זכרון תרועה הוא ישר ונכון לפי הפשט.

ומה ששינו חכמים בסדר התפילות שביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת, תקנו לשנות את יום תרועה, ליום זכרון תרועה, אף שלכאורה נראה שהתכוונו לתירוצו דרבי חמא בר חנינא, אבל לפי הפשט הדברים דקי"ל להלכה דתקיעת שופר אינה מלאכה ליתא לדרבי חמא, וגם שבלאו הכי אידחו דברי רבי חמא, דאי מדאורייתא היא, במקדש היכי תקעינן, ומוכרח שמה שנקטו יום זכרון תרועה, זה מדרבנן, אלא אסמכתא בעלמא תפסו לשון דקרא, ולרמז שגזירה דרבה מרומזת בקרא אף שזה לא פשוט כל כך.

ונראה עוד להבין בדברי רבי חמא בר חנינא, שלא יקשו עליו קושיות רבא, ודבריו איתנים, שגם הוא סבירא לה דתקיעת שופר בשבתות של כל ימות השנה מדאורייתא מותר, מפני שתקיעת שופר היא חכמה ואינה מלאכה, ובשבת לא אסרה תורה אלא מלאכה דוקא, אך עכ"פ מזה שכתוב זכרון תרועה, מוכח דבשבת דחל בה יו"ט של ראש השנה אסרה בה התורה את התרועה, ולא משנה מאיזה

שנאמר שם (ויקרא כ"ט) "והעברת שופר תרועה" ליתן את האמור של זה בזה, משמע הדברים להצריך לכל תרועה תקיעה פשוטה לפנייה ואחריה, על כל פנים ביום שמחה העיקר היתה התקיעה, והתרועה באה לצירוף, כדי לעורר שלא תהיה אחרי השמחה תוגה ופחד, מנגד ביום מלחמה העיקר היתה התרועה, והתקיעה באה לצירוף שח"ו לא נתייאש מן הישועה המצפים לה.

כמו כן מלת שבתון, אף שבאה בשוה בשבת ובכמה מועדים, מכל מקום חלוקה בפרטיה זו מזו, כי מלת שבתון שנאמרה בחג הסוכות ביום הראשון שבתון, וביום השמיני שבתון, וזו היא שבייתה הבאה בשביל שמחה, דכתיב (דברים ט"ז יג-טז) "חג הסוכות תעשה לך וכו' ושמחת בחגך אתה ובנך וכו'", ושבתון האמור ביום הכיפורים הכוונה לעינוי, ואף שמעלת יום הכיפורים לאין שיעור, שאמרו לא היו ימים טובים לישראל כיום הכיפורים וכו' כמובא במשנה דתענית (כ"ו), מ"מ זו היא שבייתה הבאה בשביל אימה ועינוי נפש, שביוה"כ נאמר (ויקרא כ"ג) "וענייתם את נפשותיכם", ושבתון האמור בשבת, זו היא שבייתה שתכליתה להנפש מן העבודה וממלאכה, וכמו גם מה שנאמר (ויקרא כ"ז) "שבת שבתון יהיה לארץ" שנת שבתון שהיא סתמא שבייתה.

והגם שכבר כתוב "יום תרועה" יהיה לכם, ועל כרחך לעורר אימת הדין והוא פחד וחרדה, כמו שתרגם אונקלוס יום יבבא, ומכל מקום אם מהתם הוה אמינא דוקא בשעת התקיעות, ששם נאמר יום תרועה, ובגמרא דרש"י (שבת קל"א) שביום תוקעין ולא בלילה, לכך בא כאן הכתוב תיכף אחר מלת שבתון האמור באחד בתשרי, וזה לפרש ששבתון האמור בזה אינו לא שבייתה לשמחה, ולא סתם שבייתה, אלא שבתון של זכרון תרועה שהשבייתה היא

ולכן שפיר שבמקדש היו תוקעין גם בשבת דחל בה יו"ט דר"ה, משום דשמחת המקדש אורו של עולם שעוז וחדוה במקומו, והיה יפה נוף משוש כל הארץ, אשרי עין ראתה כל אלה, והיא מבטלת עצב ורעדה, וכשם שמעט מן אור דוחה הרבה מן חושך העצה והתוגה, וזה גם הסיבה שאבל אסור בדברי תורה משום שנאמר בהם (תהלים יט ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב", ומשיחים דעתו מן העצבות, וכל שכן ששמחת וחדות בית אלקינו בה בשעה שהעין רואה כל אלה מסחת הדעת מן העצב לפיכך שפיר שריא גם בשבת זו.

ועוד הוכחה לדברים, שמשחרב בית המקדש היתה תקנת רבי יוחנן בן זכאי, שאצלו היתה עיקר חכמת התורה שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בית דין, אבל במקום שאין בית דין אסורה התקיעה בר"ה שחל להיות בשבת, מלבד ירושלים בין בזמן בית דין, בין דלא בזמן בית דין עד שש שעות, וביבנה רק בזמן בית דין, דבמקום שיש בית דין הרי פקודי ה' ישרים משמחי לב.

ומכאן יפה וברורה המשנה אליבא דרב חמא בר חנינא, וקושיותיו דרבא התיישבו, שמה שאסרה משנתנו לתקוע במדינה ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת הרי מקורה טהור, מהכתוב בתורה זכרון תרועה, ומה שמשנתנו מחלקת בין מדינה למקדש נכון הדבר, וכן תקנת ריב"ז מיד ה' השכיל עליו.

טעם, ולשאלת הגמרא מנא הני מילי שבמדינה, היינו ירושלים וגבולין, אין תוקעין, הלא על זה שפיר השיב רבי חמא בר חנינא מקרא מפורש, דזכרון תרועה שמוכח ממנו דביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין. ורבי חמא קיצר במקום שהיה לו להאריך, שלא השיב אלא על מה שנשאל, שהשיב את המקור שבתורה זכרון תרועה ותו לא.

ואף כדי שיהיו נהירין הדברים, היה לו לפרש ממה שונה שבת זו משאר שבתות של כל ימות השנה, שדוקא בשבת זו נאסרה התרועה, וכי מפני שיש מצות תרועה ביום זה תגרע, ורב חמא סמך על המבין.

והנראה לבאר בזה דכיוון שתקיעה דר"ה עיקרה זו התרועה, ועיקרה כדי לעורר פחד וחרדה מאימת יום הדין דמתרגמינן יום יבבא גנוחי גנח וילולי יליל, ולכן דוקא בשבת זו אסרה תורה את התקיעה, כדי שלא לעורר עצב ופחד ולא לגרום יגון ואנחה בשבת, ולקיים וקראת לשבת עונג, וכמו בתוספות במו"ק (כ: בד"ס מ"ד) שכתבו על פי הירושלמי שטעם הדבר שאין אבילות בשבת, משום דכתיב (משלי י כב) "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה", ושבת כתיב בה ברכה, אבל בשבתות דכל השנה שהתקיעה שבהן אינה מעוררת שום יגון ואנחה לכן בהן לא אסרה תורה תקיעת שופר, דבתקיעה אין בה איסור מלאכה.

